

2. Про правовий режим надзвичайного стану; Закон України від 16.03.2000 № 1550-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 23, ст. 176.
3. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту; Постанова від 9 січня 2014 року № 11 // Офіційний вісник України, 2014, № 8, стор. 341.
4. Про затвердження Класифікаційних ознак надзвичайних ситуацій; Наказ від 06.08.2018 № 658 // Офіційний вісник України, 2018, № 70, стор. 123.

Ключові слова: аварійно-рятувальна служба, керівник, надзвичайна ситуація, цивільний захист.

Ключевые слова: аварийно-спасательная служба, руководитель, чрезвычайная ситуация, гражданская защита.

Key words: emergency rescue service, head, emergency situation, civil protection.

СЕМЕНОВА АЛЬБИНА ПАВЛІВНА

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри історії держави і права

ПРАВО НА АЛІМЕНТИ ДІТЕЙ НАРОДЖЕНИХ НЕ В ШЛЮБІ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

У сучасному суспільстві поширеним є явище народження дітей у незареєстрованих шлюбах. Молоді пари визначають для себе необов'язковим укладення шлюбу в органах реєстрації актів цивільного стану та вважають, що «штамп у паспорті» жодним чином не може вплинути на їх сімейні стосунки та обов'язки виховання дітей. Проблемним залишається питання сплати аліментів у випадку припинення ведення спільного господарства – коли чоловік припиняє будь-які сімейні стосунки з жінкою та своєю дитиною, яка фактично була народжена поза шлюбом. Дана стаття відображає генезис розвитку аліментних правовідносин щодо дітей народжених поза шлюбом.

За часів Російської імперії права на утримання позашлюбних дітей прирівнювалися до прав законнароджених дітей. Вважалося, що обов'язок утримання батьками своєї дитини походив із «природного зв'язку між батьками та дітьми». Так, стаття 132 Зводу законів Російської імперії встановлювала, що батько позашлюбної дитини зобов'язаний, відповідно до своїх майнових коштів та суспільного становища матері дитини, нести витрати на її утримання, якщо вона того потребує, до її повноліття [3]. Аліментні зобов'язання батька по відношенню до позашлюбної дитини виникали лише тоді, коли дитина дійсно потребувала допомоги, а мати не мала достатніх коштів, щоб самостійно утримувати дитину. Таким чином, утримання дитини народженої не в шлюбі було основним обов'язком жінки. Для чоловіка

такий обов'язок мав додатковий характер і не залежав від того чи перебував він у шлюбі із жінкою.

Становище жінки змінилося із прийняттям першого Кодексу законів про акти громадянського стану, про сім'ю та шлюб УРСР у липні 1919 року. Кодекс покладав однаковий обов'язок щодо утримання дитини як на її матір, так і на батька. Виникнення обов'язку утримання дитини було пов'язано із відносинами, які ґрунтувалися на кровному спорідненні, незалежно від того, чи перебували чоловік і жінка на момент зачаття або народження дитини в шлюбі між собою. Аналогічна позиція була закріплена у Кодексі законів про сім'ю, опіку, шлюб та акти громадського стану УРСР 1926 року.

Друга світова війна внесла суттєві зміни в соціальне життя громадян. Перебування чоловіків на фронті, життя на окупованих територіях, нестабільна робота органів реєстрації цивільних станів призвели до збільшення кількості фактичних шлюбів і дітей, які народилися поза офіційним шлюбом.

Незважаючи на такі зміни, законодавець не пішов шляхом спрощення процедури встановлення батьківства і аліментного обов'язку, а навпаки ускладнив цей процес. Так, відповідно до Указу Президії Верховної Ради СРСР від 8 липня 1944 року «Про збільшення державної допомоги вагітним жінкам, багатодітним та самотніми матерям, посилення охорони материнства та дитинства, про встановлення почесного звання «Мати-героїня» та заснування ордена «Материнська слава» та медалі «Медаль материнства» обов'язок по утриманню дітей міг покладатися на батька тільки у разі реєстрації шлюбу в законному порядку [7, с. 21]. Указ виключав можливість добровільної сплати біологічним батьком аліментів та судовий порядок стягнення аліментів на позашлюбну дитину. Таким чином, радянське законодавство визнавало лише право на утримання дітей, які народилися в офіційному шлюбі. Кровне споріднення в аліментних правовідносинах перестало бути основним.

Постанова Пленуму Верховного суду СРСР від 4 жовтня 1950 року встановлювала, що при прийомі позовних заяв про стягнення аліментів, суд повинен був витребувати не тільки свідоцтво про народження дитини, а й докази, які підтверджували наявність шлюбу між родичами дитини [6, с. 25]. Навіть у випадках визнання чоловіком свого батьківства, це не тягнуло за собою виникнення обов'язку утримувати дитину.

Основи законодавства про шлюб і сім'ю 1968 року встановлювали, що взаємні права та обов'язки батьків і дітей ґрунтуються на походженні дітей, яке засвідчене в законному порядку. Отже, для набуття права на аліменти необхідно було, щоб дійсне походження дитини (кровна спорідненість) підтверджувалося в актовому записі про народження дитини шляхом заповнення граф «батько» і «мати». У випадку народження дитини у зареєстрованому шлюбі батьківство підтверджувалося записом про шлюб. Походження дитини, чий батьки не перебували у шлюбі, встановлювалося за їхньою взаємною згодою або в судовому порядку [5, с. 81]. Таким чином, для виникнення аліментних правовідносин з'являється,

окрім кровного споріднення і зареєстрованого шлюбу, ще третій елемент – визнання чоловіком свого батьківства.

Аліментний обов'язок матері виникав автоматично – одразу після народження дитини, що підтверджувалося довідкою з медичного закладу. Виникнення аліментного обов'язку в батька залежало від намірів обох батьків. Без згоди жінки чоловік не міг бути визнаний батьком, навіть якщо не було сумнівів в його батьківстві. І навпаки, небажання чоловіка бути записаним батьком сина або дочки в свідоцтві про народження, виключало встановлення батьківства в добровільному порядку, а отже виключало можливість виникнення обов'язку утримання новонародженої дитини.

Радянська держава, надаючи громадянам свободу при добровільному встановленні батьківства і набутті обов'язків щодо утримання дитини, одночасно визнавала таке встановлення схваленим суспільством вчинком. Соціологічні дослідження показували, що в СРСР приблизно 1/3 дітей, чії батьки не перебували в шлюбі, визнанні такими в добровільному порядку [5, с. 87].

Примусовий порядок покладення обов'язку утримувати дитину полягав в судовому розгляді позову про встановлення батьківства, який заявлявся матір'ю дитини. Позивачка повинна була надати суду усі необхідні докази необхідні для встановлення походження дитини від чоловіка, до яких відносилися показання свідків та письмові докази. Згідно з статтею 16 Основ законодавства про шлюб і сім'ю 1968 року для встановлення батьківства суд брав до уваги: спільне проживання і ведення спільного господарства матір'ю дитини і відповідачем до народження дитини; спільне виховання або утримання дитини; докази, які достеменно підтверджували визнання відповідачем батьківства. Судовий порядок визнання батьківства і відповідно можливість в подальшому стягнення з такого чоловіка аліментів став можливий тільки щодо дітей, які народилися після 1 жовтня 1968 року.

Цікавим є факт, що після законодавчого встановлення права жінки звернутися до суду із позовом про встановлення батьківства, таким правом скористалася незначна кількість жінок. За даними соціологічних опитувань: 15 % жінок не зверталися до суду, тому що біологічні батьки добровільно утримували дитину; 35 % жінок не мали бажання отримувати аліменти і прагнули самостійно утримувати дитину; 8% жінок не зверталися до суду через алкоголізм чоловіка; 20 % жінки, які не мали доказів, які би підтверджували батьківство; 20 % становили жінки, які вже звернулися до суду і встановили батьківство [8, с. 39].

Обов'язок батьків утримувати своїх неповнолітніх дітей також був закріплений у Кодексі про шлюб та сім'ю УРСР 1969 року. Аналогічно Основам СРСР 1969 року, стягнення аліментів з чоловіка було можливим лише, якщо останній був записаний батьком органами реєстрації цивільних станів або в судовому порядку. Якщо чоловік не був зазначений батьком у свідоцтві про народження, інші його родичі (баба, дід дитини) також звільнялися від обов'язку утримувати таку дитину.

Наступним кодифікованим актом, що врегульовує аліментні правовідносини став Сімейний кодекс України 2002 року. Даний правовий акт значно спростив процедуру визнання батьківства і покладання обов'язку сплати аліментів на утримання позашлюбної дитини. Так, Сімейний кодекс встановлював три шляхи визнання правового зв'язку батька і дитини: за заявою матері і батька дитини; за заявою чоловіка, який вважає себе батьком дитини; за рішенням суду [4].

Неоднозначним був порядок визнання батьківства за заявою чоловіка органами реєстрації актів цивільного стану. Такий спосіб міг бути застосований у випадку смерті матері, оголошення її померлою, визнання недієздатною чи безвісти відсутньою, позбавленої батьківських прав, або якщо мати не проживає з дитиною не менш як шість місяців і не піклується про неї. Недоліком цього способу визнання батьківства було неможливість перевірки будь-якими доказами справжнього біологічного споріднення між чоловіком та дитиною. Тому у 2010 році цей порядок був виключений із Сімейного кодексу України. Єдиним порядком, який без згоди матері дозволяє встановити батьківство, і як наслідок батьківський обов'язок піклуватися про дитину, є судовий порядок. Такий стан виправданий можливостями сучасної науки та поширенням застосування судових експертиз, як беззаперечного доказу встановлення кровного споріднення чоловіка з дитиною.

Список використаної літератури:

1. Об утверждении основ законодательства Союза ССР и союзных республик о браке и семье. Закон СССР от 27.06.1968 URL: <http://pravo.levonevsky.org/baza/soviet/sssr5292.htm> (дата звернення 31.03.2019).
2. Кодекс про шлюб та сім'ю. Закон від 20.06.69 № 2006-VII // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2006-07/ed19690620> (дата звернення 31.03.2019).
3. Свод законов Российской Империи. Изд. В 16-ти томах. <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/empiorenocache> (дата звернення 31.03.2019).
4. Сімейний кодекс України. Закон від 10.01.2002 № 2947-III // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення 31.03.2019).
5. Нечаева А.М. Брак, семья, закон – М.: Наука, 1984. – 140 с.
6. Пергамент А.И. Алиментные обязательства. – М.: Госюриздат, 1951. – 165 с.
7. Сапейко Л. В. Правове регулювання аліментних обов'язків батьків та дітей: [десерт.] / Л.В.Сапейко. – Харків, 2003. – 187 с.
8. Яковлева В.Г. Охрана прав незамужней матери. – Минск: Изд-во БГУ, 1979. – 69 с.

Ключові слова: аліменти, утримання, позашлюбні діти, кровне споріднення, встановлення батьківства.

Ключевые слова: алименты, содержание, внебрачные дети, кровное родство, установление отцовства.

Key words: alimony, retention, extra-marriageable children, blood relatives, establishment of paternity.